

ΚΡΙΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Ἁγία Γραφή - Βίβλος. Παλαιὰ καὶ Καινὴ Διαθήκη. Ἑρμηνευτικὴ ἀπόδοσις Ἰωάννου Θ. Κολιτσάρα. Ἐκδόσεις Κ. Κουμουνδουρέας, Χαριλάου Τρικούπη 5 (Τηλ. 36.27.400 καὶ 36.30.397), Τεύχη 1-2, ὄρχ. 60.

1. Μὲ θαυμασμόν, ἀλλὰ καὶ ὑπερφάνειαν τοῦ αἰσθάνομαι ὡς Ἕλληνας διὰ τὰ ἐπιτεύγματα καλαισθητικῆς τυπογραφικῆς τέχνης περιεργάζομαι φύλλον πρὸς φύλλον καὶ σελίγα πρὸς σελίδα τὰ δύο πρῶτα ἡνωμένα τεύχη τῆς ἐκδόσεως «Ἁγία Γραφή - Βίβλος». Τὸ σεπτὸν Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐπευλόγησε καὶ ἡ Σ. Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐνέκρινε τὸ ἔργον καὶ συνεχάρησαν τοὺς ἐκδότας «διὰ τὴν εὐσεβῆ προαίρεσιν καὶ διάθεσιν, ὅπως συντελέσουν διὰ τὴν διάδοσιν τῶν ἀληθειῶν τῆς Ἁγίας Γραφῆς», μάλιστα διὰ τοῦ ἐμπλουτισμοῦ τοῦ ἱεροῦ κειμένου διὰ θαυμασίων πολυχρόμων εἰκόνων ἐκ τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης καὶ ἐκ τῆς πρωΐμου ἐν τῇ Δύσει Ἀναγεννήσεως.

2. Εἶμαι βέβαιος ὅτι ἐκεῖνος ποῦ θὰ λάβῃ εἰς χεῖράς του τὸ μοναδικῆς καλλιτεχνικῆς τελειότητος ἔργον, θὰ σπεύσῃ νὰ ἐγγραφῇ συνδρομητῆς, διότι τοῦτο θὰ ἀποτελέσῃ μίαν συνεχῆ ὑπόμνησιν τῆς ὑπεραξίας τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τῆς ὁποίας τὸ περιεχόμενον, μὲ τὴν ἀρίστην καλλιτεχνικὴν ἐμφάνισιν τῶν εἰκόνων θὰ παρωθῇ τὸν κάτοχον τοῦ ἔργου νὰ μελετᾷ καθ' ἐκάστην τοῦτο καὶ νὰ διδάσκηται τὰς θείας ἀποκαλυπτικὰς διδασκαλίας τῶν Ἁγίων Γραφῶν. Διὰ τοῦ μοναδικῆς καλλιτεχνικῆς ὠραιότητος ἐκάστης σελίδος ἔργου τίθενται αὐτομάτως εἰς κίνησιν ὅλαι αἱ αἰσθήσεις τοῦ ἀναγνώστου, ὥστε δι' αὐτῶν νὰ καρποῦται οὗτος πάσης μορφῆς συναισθήματα ἱκανοποιήσεως, εὐφροσύνης καὶ ἀγαλλιᾶσεως. Οὕτω πως καὶ τὸ ἱερὸν κείμενον ἀποβαίνει εὐχερῶς κτῆμά του, ὥστε νὰ καθοδηγῇ αὐτὸν εἰς ὄλον τὸν βίον του.

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΙΟΝΗΣ

Παύλου Γρηγορίου (Γκαρώ), *Πορεία πρὸς τὴν Ἐνότητα*, τόμος Α', Ἀθήναι 1978, σελ. 718 καὶ τόμος Β', Ἀθήναι 1978, σελ. 728.

Ἀφιερωμένοι «εἰς τοὺς ἐργάτας τῆς ὑπὲρ πάντων ἐνώσεως», ἐκυκλοφορήθησαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Πορεία πρὸς τὴν Ἐνότητα» δύο ὀγκῶδεις — συνολικῶς 1.446 σελίδες — τόμοι, συγγραφέντες ὑπὸ τοῦ π. Παύλου Γρηγορίου Γκαρώ, Διευθυντοῦ τῆς ἐβδομαδιαίας ἐφημερίδος «Καθολικὴ» καὶ τοῦ Δελτίου Πληροφοριῶν «Typos» τῶν ἐν Ἑλλάδι ΡΚαθολικῶν.

Τὸ ἔργον ἀσχολεῖται μὲ ἐντελῶς νέον τμήμα τῆς Ἱστορίας τῶν σχέσεων μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Τὸ τμήμα τοῦτο ἀρχίζει ἀπὸ τριακοντα περίπου ἐτῶν καὶ ἰδιαιτέρως ἀπὸ τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου (1962-1965) καὶ φθάνει μέχρι τοῦ χρόνου ἐκδόσεως τῶν δύο τόμων (1978).

Ὁ σ. σημειοῖ εἰς τὰ Προλεγόμενα ὅτι ἀπὸ τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων ἤρχισε νὰ ἐμφανίζεται μεταλλαγή εἰς τὸν χειρισμὸν τοῦ ἐνωτικοῦ προβλήματος καὶ νὰ τοποθετῆται μεταξὺ τῶν πρωταρχικῶν στόχων τῆς χριστιανοσύνης καὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Προβληματίζονται σοβαρῶς πλέον αἱ χριστιανικαὶ παρατάξεις διὰ τὸν συνεχιζόμενον διχασμὸν καὶ κατανοοῦν ἐπὶ τέλους ὅτι ἡ ἔνωσις τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ ἐντολὴν τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς, πρὸς τὴν ὁποίαν ὀφείλουσαν ὅλοι νὰ συμμορφωθοῦν, προσευχόμενοι, συνεργαζόμενοι καὶ δημιουργοῦντες συμφιλιωτικὸν κλίμα πρὸς ἐπανένωσιν».

Εἰς τὸ ὑπ' ὄψιν σύγγραμμα ἐκτίθενται ἐν πλάτει μεθ' ὧν τῶν ἐγγράφων τὰ σπουδαιότερα γεγονότα, ἀπὸ τῆς συναντήσεως τῶν Ἱεροσολύμων (Ἰαν. 1964) μεταξὺ Πατριάρχου Ἀθηναγόρου καὶ Πάπα Παύλου ΣΤ' μέχρι τοῦ ἔτους 1978. Εἰδικώτερον:

Εἰς τὸν Α' τόμον ἐκτίθενται: Αἱ ἀπὸ Δυτικῆς καὶ Ὁρθοδόξου πλευρᾶς προσπάθειαι πρὸς ἐπανάνωσιν. Τὸ μέγα «ἄνοιγμα» τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου πρὸς τὸν διαχριστιανικὸν κόσμον. Ἡ εἰς Ἱεροσόλυμα συνάντησις Παύλου ΣΤ' καὶ Ἀθηναγόρου Α'. Τὰ μετὰ τὴν συνάντησιν ταύτην. Ἡ ἐν Ρόδῳ Γ' Πανορθόδοξος Διάσκεψις. Ἡ Α' ἐν Ἀθῆναις οἰκουμενικὴ ἐκδήλωσις (1965). Ἡ καλλιέργεια αὐθεντικοῦ οἰκουμενικοῦ πνεύματος καὶ οἰκουμενικαὶ ἐκδηλώσεις εἰς Ἑλλάδα. Ἡ Ρώμη εἰς τὴν θρονικὴν ἑορτὴν τοῦ Φαναρίου. Ἀποφασιστικὴ συμφορὰ. Χορήγησις τῶν Μυστηρίων εἰς μὴ Ὁρθοδόξους: ἀπόφασις τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας· διορθόδοξος ἀντίδρασις· Intercommunio. Οἰκουμενικὸς διάλογος. Τὸ «Οἰκουμενικὸν Διευθυντήριον» (Directorium). Οἰκουμενικαὶ ὁμιλίαι καὶ ἐξελίξεις. Ἡ ἐκδήμις τοῦ Πατριάρχου Ἀθηναγόρου Α'. Ὁ Δημήτριος Α'. Τὸ ἐπίμαχον ἐκ νέου πρόβλημα τῆς Intercommunio. Ἐνωτικὸν πρόβλημα καὶ Οἰκουμενισμός. Προοπτικαὶ πρὸς τὴν ἐνότητα καὶ προσδοκίαι αὐτῆς. Προσευχὴ καὶ διακονία ὑπὲρ τῆς ἐνότητος. Φανάριον καὶ Π.Σ.Ε. Ἐπίσημος ἑορτασμός τῆς Ζ' ἑκατονταετηρίδος τῆς ἐν Λυῶνι Β' Συνόδου. Θέλῃσις καταλλαγῆς καὶ ἐπιθυμία κοινῆς μαρτυρίας. Τὸ ἔργον τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῆς ἐνότητος τῶν χριστιανῶν. Ἡ Α' προσυνοδικὴ πανορθόδοξος Διάσκεψις. Πρὸς ἀποκατάστασιν τελείας κοινωνίας. Τὸ Φανάριον: «φάτνη τῆς Ὁρθοδοξίας». Ὁ ἑορτασμός τῶν 400 ἐτῶν τοῦ ἐν Ρώμῃ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου. Ρώμη-Φανάριον-Π.Σ.Ε. Πρὸς τελείαν ἐπανάνωσιν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Νέα προώθησις εἰς τὸν Διάλογον Καθολικισμοῦ καὶ Ὁρθοδοξίας.

Εἰς τὸν Β' τόμον ἐκτίθενται: Ἄρσις τῶν ἀναθεμάτων (1965). Ὁ Παῦλος ΣΤ' εἰς Φανάριον. Ὁ Ἀθηναγόρας Α' εἰς Ρώμην. Ἐπίσημος ἐπίσκεψις τοῦ Καρδινάλιου Βιλλεμπραντ εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς τὴν ἡμιαυτόνομον Ἐκκλησίαν τῆς Κρήτης. Ἐπίσκεψις τῆς Ἐκκλησίας Σικελίας πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀντιστρόφως. Ἡ τιμία Κάρα τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου εἰς Πάτρας. Ἐπανακομιδὴ τοῦ ἱεροῦ Σκηνώματος Σάββα τοῦ ἡγιασμένου εἰς τὴν Ἁγίαν Πόλιν. Ἀπόδοσις τῆς τιμίας Κάρας τοῦ Ἁγίου Γίτου εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Κρήτης. Ἐρὰ Λειψανα τοῦ Ἁγίου Ἰσιδώρου εἰς Χίον. Ρώμη καὶ Ὁρθόδοξα Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς. Καθολικισμός καὶ Διαμαρτύρησις.

Τὸ δίτομον ἔργον κατακλείεται διὰ συντηήσεων, βιβλιογραφίας ἐλληνικῆς καὶ ξένης, εὑρετηρίων καὶ συνόψεως εἰς τὴν γαλλικὴν, ἀγγλικὴν, γερμανικὴν καὶ ἰταλικὴν.

Ἀναμφιβόλως πρόκειται περὶ ἔργου, καρποῦ μόχθου πολλοῦ καὶ συστηματικῆς ἐργασίας. Ἀποτελεῖ πολύτιμον βοήθημα διὰ πάντα περὶ τῶν θεμάτων τούτων ἐνδιαφερόμενον ὀρθόδοξον ἢ καθολικὸν μελετητὴν ἢ ἀναγνώστην, καθ' ὅσον ἀπεθησαύρισε — πέρα τῆς καταγραφῆς βῆμα πρὸς βῆμα ὧν τῶν γεγονότων — καὶ ἅπαντα τὰ ἐπίσημα κείμενα ἐν τε πρωτοτύπῳ καὶ ἐν μεταφράσει εἰς τε τὴν ἐλληνικὴν καὶ εἰς τινὰ τῶν κυριωτέρων εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν. Ἄλλὰ καὶ ἡ παράθεσις στοιχείων (ἄρθρων, σχολίων, δηλώσεων, συνεντεύξεων κλπ.) ἄτινα φανερῶνουν τὸν ἄμεσον ἢ ἔμμεσον ἀντίκτυπον — θετικὸν ἢ ἀρνητικὸν — τὸν ὁποῖον ἔσχον τὰ ἱστορούμενα γεγονότα, προσδίδει εἰς τὸ ὀγκῶδες ἔργον ἔτι μεγαλυτέραν ἀξίαν.

Ἐν μόνον θὰ εἴχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ἐν σχέσει πρὸς τὰ εἰς τὰ Πρὸλογόμενα σημειωθέντα ὑπ' αὐτοῦ: Βεβαίως ἐπαιξάν ρόλον εἰς τὸ σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν (1054) καὶ ἔθνικοι καὶ πολιτικοὶ λόγοι, ὅπως καὶ ἰδιοτελεῖ συμφέροντα· οὐχ ἤττον ὅμως δὲν πρέπει νὰ ὑποτιμᾶται ἢ νὰ σμικρύνεται ἡ σημασία τὴν ὁποίαν εἶχον (καὶ ἔχουν) αἱ δογματικαὶ διαφοραί.

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΙΟΝΗΣ

Ἰ. Μ. Χατζηφώτη, *Μοναστηριολογία*, τόμος πρώτος. Ἐκδόσεις τῶν «Κριτικῶν Φύλλων» Ἀθήναι 1980, σελ. 136 καὶ Ἰ.ε.κ. ἔγρ.

1. Τὰ ὀρθόδοξα μοναστήρια πέρα τοῦ θρησκευτικοῦ τῶν προορισμοῦ, ἀπέβησαν κέντρα συντηρήσεως τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως, ἐνθα ἐκαλλιεργήθησαν αἱ τέχναι, τὰ Γράμματα, διεφυλάχθη ἡ πάτριος γλῶσσα καὶ παιδεία, ἐνῶ κατὰ τοὺς κρίσιμους διὰ τὸ Ἔθνος χρόνους, ἐπρωτοστάτησαν εἰς τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας. Ἐκτὸς τῶν μεγάλων ἐν Ἑλλάδι μοναστικῶν κέντρων (Ἁγίου Ὁρους, Μετεώρων, Πάτμου) καὶ τῶν ἐν τῇ ἄλλοδαπῇ καταλοίπων τῆς Ὁρθοδόξου Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας (Σινᾶ, Ἱεροσόλυμα κ.λ.π.) διάσπαρτα ὑπάρχουν ἐν τῷ ἑλληνικῷ χώρῳ μοναστήρια καὶ μονῆδρια, τὰ ὅποια ἐλκύουν πάντοτε τὸ ἐνδιαφέρον τῶν μελετητῶν: ἀρχιτεκτόνων, ἀρχαιολόγων, βυζαντινολόγων, θεολόγων, ἀλλὰ καὶ τοπικῶν συγγραφέων. Ὡς ἐκ τούτου πλουσιωτάτη ὑπάρχει παρ' ἡμῖν ἡ μοναστηριακὴ βιβλιογραφία. Βιβλιογραφίαν τῶν αὐτοτελῶν ἐκδόσεων 1710-1971 παρουσίασε τὸ 1974 ὁ κ. Κυριάκος Ντελόπουλος διὰ τοῦ ἔργου του «Συμβολὴ εἰς τὴν μοναστηριακὴν βιβλιογραφίαν», ἐκδοθέντος παρὰ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας. Γενικὴν δὲ καταγραφὴν τῶν ἐν Ἑλλάδι μονῶν ἔδωκε τὸ 1976 ὁ κ. Σπύρος Κοκκίνης μὲ τὸ ἔργον του «Τὰ μοναστήρια τῆς Ἑλλάδος» (Ὁδηγός-Ἱστορία-Θησαυροί, Βιβλιογραφία, ἔκδ. Βιβλιπωλείου τῆς «Ἐστίας»). Περὶ τοῦ εὔρους τῶν ἐν τοῖς περιοδικοῖς δημοσιευομένων περὶ τῶν μονῶν μελετῶν δύναται τις νὰ σχηματίσῃ ἀντίληψιν ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ θεολόγου-πανεπιστημιακοῦ βοηθοῦ κ. Σπυρίδωνος Κοντογιάννη ἐκδιδομένης εἰς τεύχη σιναϊτικῆς βιβλιογραφίας.

2. Νῦν ἤρχισεν ἐκιδιδόμενον καὶ περιοδικὸν σύγγραμμα παρ' ἡμῖν ὑπὸ τοῦ κ. Ἰ. Μ. Χατζηφώτη ὑπὸ τὸν τίτλον «Μοναστηριολογία» μὲ σκοπὸν τὴν συστηματικὴν μελέτην προσώπων, πραγμάτων, ἔργων, μοναχισμοῦ καὶ μονῶν. «Τὸ ὑλικὸ τῆς «Μοναστηριολογίας» σημεῖοι ὁ ἐκδότης-συγγραφεὺς, θὰ εἶναι ὅπωςδήποτε πρωτότυπο καὶ ἀνέκδοτο. Θὰ ἀπλώνεται ἀπὸ τὴν βυζαντινὴν περίοδο ὡς τὴν σύγχρονον ἐποχὴν, ἀφοῦ ὁ μοναχισμὸς εἶναι ὅ,τι ζωντανὸν ἀπέμεινε ἀπὸ τὸν «ἐνδοξὸν μας βυζαντινισμόν»... Ἐκτὸς ἀπὸ τῆς φιλολογικῆς καὶ ἱστορικῆς μελέτης, ὑπάρχουν ἐν τῇ «Μοναστηριολογίᾳ» καὶ εἰσαγωγικὰ κείμενα λογοτεχνικά, ὀδοιπορικὰ τῶν χώρων ποὺ μᾶς ἀπασχολοῦν καὶ ἄλλα σχετικὰ μὲ τὴν ὀρθόδοξον παράδοσιν, ὅπως συνεχίζεται σήμερον σ' αὐτούς». Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ὁ συγγραφεὺς παρέχει εἰς τὸν ἀναγνώστην του ἀνάγλυπον, ἀλλὰ καὶ ἐμβαθύνουσαν εἰκόνα τῶν μοναστικῶν σκηνοματῶν τῆς Ὁρθοδόξιας καὶ τοῦ ἐν αὐταῖς ἀσκουμένου μοναχισμοῦ. Αἱ δημοσιευόμεναι δὲ εἰς τὸν πρῶτον τόμον ἐργασίαι ἔχουν ἐνδιαφέρον ὑμνογραφικόν, βιβλιογραφικόν, ἱστορικόν, φιλολογικόν, καλλιτεχνικόν, λαογραφικόν ὡς καὶ λογοτεχνικόν, μὲ οὐσιαστικὰς πάντοτε συμβολὰς συνοδευομένας ὑπὸ πλουσίου εἰκονογραφικοῦ ὑλικοῦ, πρωτοτύπων σχεδίων, ἀνεκδότων φωτογραφιῶν κ.λπ.

3. Αἱ εἰς τὸν πρῶτον τόμον τοῦ νέου περιοδικοῦ συγγράμματος περιλαμβανόμεναι μελέται παρουσιάζουν καὶ ἕτερον ἐνδιαφέρον. Συγκροτοῦν ἐνόητα ἀναφερομένην εἰς τὸν μοναχισμόν καὶ τὰς ἱεράς μονὰς τῆς νήσου τῆς Ἀποκαλύψεως ἱεράς Πάτμου. «Τὴν Πάτμον, ἐπισημαίνει εὐστόχως ὁ συγγραφεὺς, θὰ τὴν παρομοιάζω μὲ ἓνα μικρὸν «Ἁγιον Ὄρος» ἐν τῇ ἀκριτικῇ Δωδεκάνησῳ. Κατάσπαρτη ὀλόκληρη μὲ ἐκκλησιᾶς, μοναστήρια, ξωκκλήσια, καθίσματα (μερικῆς ἐκκλησιᾶς εἶναι χτισμέναις ἢ μιᾷ ἀντικρυστᾷ ἐν τῇ ἄλλῃ καὶ πάρα πολλὰς εἶναι ἰδιωτικῆς), πολυτίμητα πετράδια βυζαντινῆς ἀρχιτεκτονικῆς, φέρνει ἐν τῇ κορυφῇ τῆς, τὴν σταυροπηγιακὴν καὶ πατριαρχικὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη τοῦ Θεολόγου, κτίσμα ἰδρυμένον ἤδη ἐν τῷ 11ῳ αἰῶνι ἀπὸ τὸ θαυμαστὸ ὄσιο Χριστόδουλον τὸ Λατρηνόν, ποὺ τὸ σεπτὸ σκῆνωμά του φυλάγει ἐν ἀργυρῇ λάρνακα, σὰν τὸ πιὸ ἀκριβὸν κειμήλιόν τῆς ἢ μονῆς, ἐν τῷ παρεκκλήσιῳ, δίπλα ἐν τῷ καθολικῷ τοῦ Θεολόγου». Ἡ ἐν λόγῳ μονὴ ἀποτελεῖ εὐλόγως τὸ ἐπίκεντρον τοῦ ἐν λόγῳ τόμου, προσάγονται δὲ πλούσια στοιχεῖα ἀναφερόμενα εἰς αὐτὴν καὶ

τὴν πατριακὴν μοναστικὴν ἀδελφότητα. Παραλλήλως παρουσιάζονται τὰ λοιπὰ μοναστήρια, καθίσματα καὶ ἄλλα πνευματικὰ καθιδρύματα τῆς Πάτμου, ὡς ἡ Πατμιάς σχολή, εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ὁποίας συμβάλλουν ἀξιόλογα ἀνέκδοτα ἔγγραφα δημοσιευμένα ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐκ τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους.

4. Αἱ λοιπαὶ ἐργασίαι βασίζονται κυρίως εἰς ἐρεῦνας τοῦ κ. Ἰ. Μ. Χατζηφώτη εἰς τὸ Ἀρχεῖον τῆς περιψύτου βιβλιοθήκης τῆς Ἱ. Μονῆς τοῦ Θεολόγου. Παρέχουσι ἐνταῦθα πίνακα τῶν περιεχομένων τοῦ τόμου: Ἡ πρώτη γνωριμία (Ἱ. Μονὴ Θεολόγου), Ἡ τελευτὴ τοῦ Νιπτήρος (πολύτιμος ἀναδρομὴ καὶ παρουσίασις τοῦ θέματος), Τὸ τρίτο ταξίδι (Ἱ. Μονὴ Εὐαγγελισμοῦ μητρὸς ἡγαπημένου, Ἰερά καθίσματα Πάτμου κ.λπ.), Ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῆς Πατμιάδος σχολῆς, Ὁ λόγιος ἱερομόναχος Γεράσιμος Συμυρνάκης (1862-1935), ὠλοκληρωμένη βιογραφία καὶ ἐργογραφία αὐτοῦ τὸ πρῶτον ἐπιχειρουμένη), Ἰερομόναχος καὶ πνευματικὸς Νικόδημος Κάππος (1820-1895, ἐκδίδονται λίαν ἀξιόλογα ὕμνο-γραφικὰ ἔργα του), Ὁ Πάτριος Ἐθνομάρτυς Πλάτων Ἀιβαζίδης (ἐπιλύονται χρονολογικὰ ζητήματα), Οἱ ἀγιογράφοι τῆς Πάτμου (ἡ συνέχισις τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως ἐν τῇ νήσῳ σήμερον). Οὗτω ὁ πρῶτος τόμος τῆς «Μοναστηριολογίας» προοιωνίζεται σοβαρὰν καὶ πρωτότυπον ἐργασίαν ἐπὶ τῶν ἱερῶν μονῶν καὶ τῶν μορφῶν τοῦ ὀρθοδόξου μοναχισμοῦ, τὴν ὁποίαν ἀναμένομεν μὲ εὐλογον ἐνδιαφέρον.

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΟΝΗΣ

Ἰ. Μ. Χατζηφώτη, *Φώτιος Κόντογλου (Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του)*. Ἐκδόσεις «Γραμμὴ», Ἀθήναι 1979, σελ. 416.

1. Προϊόντος τοῦ χρόνου καθίσταται εὐρύτερον καὶ βαθύτερον γνωστὴ ἡ μεγάλη καλλιτεχνικὴ καὶ λογοτεχνικὴ μορφή τοῦ Φωτίου Κόντογλου (1896-7-1965), ἀλλὰ καὶ ἡ προσήλωσις αὐτοῦ εἰς τὴν ὀρθόδοξον παράδοσιν. Ὑπῆρξε δηλονότι ὁ χαρισματοῦχος ἐκεῖνος πνευματικὸς ἀνθρώπος οὐ μόνον ὀρθρὸς Ἐργάτης τῶν Νεοελληνικῶν (Μεταβυζαντινῶν) Γραμμάτων, κάτοχος ἐκ παραλλήλου σπουδαίου ζωγραφικοῦ ταλάντου, τὸ ὅποιον ἀφιέρωσε πρῶτιστα εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἀγίας μας Ἐκκλησίας, ἐπὶ πλέον ἦτο παρουσία ὀδηγητικὴ καὶ ἡγετικὴ ἀναλωθεῖσα εἰς τὴν παγίωσιν, καταξίωσιν καὶ συνειδητοποίησιν τῶν ἀπαραμίλλων ἀξιών τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὡς καὶ εἰς τὴν διάδοσιν τῆς ἐν Χριστῷ ἀληθείας. Ἀφῆκεν ἐκ τούτου ὀπίσω του τεράστιον συγγραφικὸν καὶ ἀγιογραφικὸν — ζωγραφικὸν ἔργον (πρωτότυπα πεζογραφικὰ κείμενα, θαλασσογραφήματα, ταξιδιογραφίαν, ἄρθρα ὀρθοδόξου πνευματικότητος κ.λπ. ὡς καὶ τοιχογραφίας, φορητὰς εἰκόνας, σχέδια κ.ἄ.), τὸ ὅποιον ἤσκησε καὶ ἀσκεῖ σημαντικὴν ἐπίδρασιν εἰς τὴν σύγχρονον λογοτεχνίαν, ἐκκλησιαστικὴν ζωὴν καὶ τέχνην. Εἰς τὸν Φώτιον Κόντογλου ὀφείλεται κατὰ κύριον λόγον ἡ ἀπολάμπισις τῆς κοσμικῆς ἀναγεννησιακῆς ζωγραφικῆς ἐκ τῶν ὀρθοδόξων ναῶν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ἡ αἰσθητικὴ καλλιέργεια μεγάλῃς μερίδος τοῦ κοινοῦ εἰς τὸν χώρον τῶν ὀρθοδόξων τεχνῶν.

2. Εἰς τὸν βίον καὶ τὸ ἔργον τοῦ Φωτίου Κόντογλου ἀφιέρωσε πολύμοχθον καὶ πολυχρόνιον ἐρευναν καὶ μελέτην ὁ δόκιμος μελετητὴς τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας καὶ ἱστορικὸς συγγραφεὺς κ. Ἰ. Μ. Χατζηφώτης, καρπὸς τῶν ὁποίων εἶναι ὁ μετὰ χεῖρας τόμος, ὁ ὁποῖος καὶ ἀποτελεῖ τὴν πρῶτην συστηματικὴν καὶ ὠλοκληρωμένην προσπάθειαν, ὥστε νὰ μελετηθῇ καὶ νὰ προβληθῇ σφαιρικῶς ἡ μορφή καὶ ἡ προσφορὰ τοῦ Κόντογλου, νὰ ἀναδειχθῇ τὸ εὖρος αὐτῆς καὶ νὰ θεωρηθῇ μὲ κριτήρια φιλολογικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ μέρους βιογραφικὰ κ.ἄ. προβλήματα περὶ τὸ θέμα Κόντογλου ἀντιμετωπίζει εἰς τὴν ὀγκώδη μονογραφίαν του ὁ συγγραφεὺς. Π.χ., πρὸ αὐτῆς ἐγράφετο καὶ δὴ καὶ παρὰ σοβρῶν μελετητῶν ὅτι ὁ Κόντογλου ἐνυμφεύθη τὸ 1924 ἢ 1926. Ἀναδιφῆσας εἰς τὰ ἀρχεῖα

τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν ὁ κ. Χατζηφώτης προσδιώρισεν ὅτι ὁ Κόντογλου ἐνυμφεύθη τὴν 27ην Φεβρουαρίου 1925. Τοῦτο ἀπεκάλυψε μετὰ ἀπὸ ἐκτεταμένην ἔρευναν καὶ πολλὰς δυσκολίας, καθ' ὅτι ἡ καταχώρισις ἐγένετο εἰς εἰδικὸν βιβλίον, τὸ «Πρωτόκολλον Συνοικεσίων Προσφυγικοῦ Συνοικισμοῦ Νέας Ἰωνίας Ἀθηνῶν 1924-1929» καὶ ὡς ἐκ τούτου ὁ γάμος δὲν ἀναγράφεται εἰς τὸ γενικὸν εὑρετήριον.

3. Μὲ τὸν αὐτὸν τρόπον, διὰ τῆς ἀποκαταστάσεως λαθανόντων στοιχείων ἢ κριτικῆς θεωρήσεως ἄλλων, συνετέθη ἔτος πρὸς ἔτος δλόκληρος ἡ βιογραφία τοῦ Κόντογλου. Ἐξ ἴσου πολύτιμος εἶναι καὶ ἡ ἀναλυτικὴ βιβλιογραφία (ἐργογραφία αὐτοτελῶν ἐκδόσεων καὶ ἐπανεκδόσεων καὶ ἐπιλογή τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας), ὡς καὶ οἱ πίνακες γνωστῶν καὶ ἀγνώστων ἔργων πάσης φύσεως τοῦ Κόντογλου. Πλὴν τῶν δύο αὐτῶν κεφαλαίων, τὸ βιβλίον περιλαμβάνει γενικὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον του, λεπτομερῆ παρουσιάσιν τῶν ἀγώνων του ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως, ἀνίχνευσιν τῆς ἑλληνικότητός του, κριτικὴν ἀποτίμησιν τῆς λογοτεχνικῆς πνοῆς του, συλλογὴν 48 ἀνεκδότων γραμμάτων του μὲ ξεχωριστὸν ἐνδιαφέρον, ἐν κεφάλαιον διὰ τὸ ἐργαστήριον καὶ τοὺς μαθητάς του καὶ ἐν τελευταίῳ διὰ τὰς σχέσεις Κόντογλου μετὰ τοῦ θεάτρου καὶ τῶν πολιτικῶν, ὑπομνήματα, σημειώσεις, συμπληρώματα. Ὅλα τὰ κεφάλαια εἶναι πλουσιώτατα εἰκονογραφημένα μὲ σχέδια, εἰκόνας, φωτογραφίας, αὐτόγραφα κείμενα τοῦ Κόντογλου, ὡς καὶ ἐγχρώμους ἀναπαραγωγὰς ζωγραφικῶν πινάκων του. Πρόκειται περὶ εἰκονογραφικοῦ πλούτου, ὁ ὁποῖος βοηθεῖ τὸν ἀναγνώστην νὰ σχηματίσῃ ἄμεσον γνώμην ἐπὶ τῶν γραφομένων.

4. Πρέπει νὰ σημειωθῆ, ἐν προκειμένῳ, ὅτι τὸ ἐν λόγῳ ἔργον του, ταμεῖον πολυτίμων στοιχείων καὶ πληροφοριῶν, ἀναλύσεων, κριτικῶν θεωρήσεων, πρὸ πάντων δὲ καρπὸς ἀγάπης καὶ ἐμμονῆς εἰς τὰς ἀξίας τοῦ Ὁρθοδόξου Ἑλληνισμοῦ, δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀσφαλὴς ὁδηγὸς καὶ ἐγχειρίδιον εἰσαγωγῆς εἰς τὰς ἀξίας αὐτάς, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται ὁ καθόλου νεοελληνικὸς πολιτισμὸς. Περαινόντες τὴν σύντομον ταύτην παρουσιάσιν, συγχαίρομεν ἀπὸ βάθους καρδίας τὸν συγγραφέα διὰ τὴν νέαν ταύτην προσφορὰν του καὶ εὐχόμεθα ὅπως συντόμως ἴδωμεν ἀπὸ μέρους του καὶ γενικωτέραν θεώρησιν τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως, τῆς ὁποίας μεγίστην ἀνάγκην ἔχει σήμερον ἡ ἑλληνικὴ νεότης.

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΙΟΝΗΣ

Estudio Agustiniano, τόμ. XV, τεύχ. 2.

Εἰς τὸ κυκλοφορηθὲν πρότριτα ὑπ' ἀρ. 2 τεύχος (τόμος XV) τοῦ ρωμαιοκαθολικοῦ ἰσπανοφώνου περιοδικοῦ *Estudio Agustiniano*, ἐκδιδομένου ἐν Βαλαδολίδ, περιέχονται τὰ ἐξῆς ἐνδιαφέροντα θεολογικὰ μελετήματα: L. Cilleruelo, περὶ τῆς ἐξελίξεως τοῦ αὐγουστίνου μοναχισμοῦ. D. Natal Alvarez, περὶ τῆς ἠθικῆς τῆς ἰσχύος ὡς θέματος τῆς ἐποχῆς μας. J. M. Erdozain de Vicente, περὶ τοῦ ἀνοίγματος εἰς τὸ Ἀπόλυτον καὶ τοῦ προβλήματος τοῦ Θεοῦ. A. Masdias Quintela, περὶ τῆς τύχης καὶ τῆς σκοπιμότητος (ἀνθρωπολογικὴ σπουδῆ). Ὡσαύτως τὰ κείμενα τῶν F. Campo Del Pozo, περὶ ζητημάτων σχετικῶν πρὸς τὸν γάμον καὶ τὴν οἰκογένειαν καὶ F. Casado, περὶ τοῦ Ἀνθρώπου ὡς «*Memoriae Dei*» εἰς τὴν σκέψιν τοῦ Paul Tillich. Τὸ τεύχος κατακλείει ἐκτεταμένην παρουσίασιν νέων ἐκδόσεων.

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΙΟΝΗΣ

Orientalia Christiana Periodica, τόμ. XLVI, τεύχ. II.

Τὸ γνωστότατον γεραρὸν τοῦτο ρωμαιοκαθολικὸν θεολογικὸν περιοδικὸν εἰδικῆς ὕλης ἀναφερομένης εἰς τὴν χριστιανικὴν Ἀνατολήν, ἐκδιδόμενον ἐν Ρώμῃ τῇ μερίμνῃ τοῦ Ποντιφικίου Ἰνστιτούτου Ἀνατολικῶν Σπουδῶν ἀπὸ τοῦ 1935, φιλοξενεῖ εἰς τὸ ἄρτι κυκλοφορηθὲν, β' κατὰ τὸ 1980, τεύχος αὐτοῦ τὰς ἐξῆς μελέτας: R. Zuzek, S. J., Αἰ

ρωσικαὶ ἐκκλησιαστικαὶ ἐπιστῆμαι ἐν τῇ Σοβιετικῇ Ἐνώσει κατὰ τὴν ἐπιθεώρησιν «Bogoslavskie Trudy», (Ισπανιστὶ) σ. 281-305. K. H. Uthemann, Τὰ «φιλοσοφικὰ Κεφάλαια» Ἀναστασίου τοῦ Α' Ἀντιοχείας (559-598). Χειρόγραφος παράδοσις καὶ ἐκδοσις (γερμανιστὶ), σ. 306-366. R. Lavenant, S. J., Τὸ πρόβλημα Ἰωάννου Ἀπαμείας (γαλλιστὶ), σ. 367-390. A. Luttrell, Ὁ Γρηγόριος ΙΑ' καὶ οἱ Τοῦρκοι: 1370-1378. Μετὰ παραρτήματος ἀναφερομένου εἰς τὴν Ἁγίαν Αἰκατερίναν καὶ τοὺς Χοσπιταλλοὺς (ἀγγλιστὶ), σ. 391-417. M. Van Essroeck, S. J. Ἀνώνυμος ἰβηρικὴ (γεωργιανῆ) Ὀμιλία ἐπὶ τῆς Μεταμορφώσεως (γαλλιστὶ), σ. 418-445.

Ἐπίσης, ὑπὸ τὸν χαρακτηρισμὸν Commentarii Breviores, περιλαμβάνονται: R. A. Klostermann, Ἐορτοδρόμιον, ἐν παλαιῶν ἔργων Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου (γερμανιστὶ), σ. 446-462. H. Bacha, Βιογραφικὸν σημεῖωμα διὰ τὸν Ibn Mahruma (γαλλιστὶ), σ. 463-473. J. E. Bickersteth, Ἀνέκδοτοι ἑλληνικαὶ Ὀμιλῖαι (ἀκέραιοι, ἀνώνυμοι ἢ ἀποδιδόμενοι εἰς Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον) ἐπὶ θεομητορικαῖς ἑορταῖς (ἀγγλιστὶ), σ. 474-480). Kh. Samis, S. J., Ἀρσβικαὶ χριστιανικαὶ σπουδαί. Τὸ διεθνὲς Συνέδριον τοῦ Goslar (Σεπτέμβριος 1980) (γαλλιστὶ), σ. 481-490.

Τέλος, τὸ τεῦχος ἀφιεροῖ τὰς σ. 491-546 εἰς παρουσίαν νέων βιβλίων.

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΟΝΗΣ

J. A. Hebly, *The Russians and World Council of Churches*, Belfast-Dublin-Ottawa, 1978, pp. 181.

Πίναξ Περιεχομένων, σ. 5. Πρόλογος, σ. 7-9. Τμῆμα I. Μία ἀνάλυσις καὶ περιγραφή τῆς ἐξελιξέως τῶν σχέσεων τῆς Ρωσικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, σ. 11-125. Κεφ. 1. Αἱ Πρῶται Ἐπαφαὶ καὶ τὸ Συνέδριον τῆς Μόσχας 1948, σ. 12-52. Κεφ. 2. Ἀπὸ τῆς Μόσχας 1948 εἰς τὴν Οὐτρέχτην 1958, σ. 53-90. Κεφ. 3. Οἱ Ρῶσοι ἔρχονται εἰς τὴν Γενεύην, σ. 91-125. Τμῆμα II. Μία κριτικὴ ἀξιολόγησις τῆς καταστάσεως τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν Σοβιετικὴν Ἐνωσιν καὶ τῶν προβλημάτων τῶν προερχομένων ἐκ τῆς συμμετοχῆς τῆς εἰς τὸ ΠΣΕ, σ. 127-173. Κεφ. 4. Ἡ ὑποδούλωσις τῆς Ἐκκλησίας, σ. 129-173. (Ἵπο) Σημειώσεις, σ. 175-181.

Ὁ τίτλος τῆς ἐργασίας ταύτης ὑπὸ τοῦ ὀλλανδοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἱστορικοῦ καὶ οἰκουμενιστοῦ J. A. Hebly, εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἔχει: «Οἱ Ρῶσοι καὶ τὸ ΠΣΕ», ὁ δὲ ὑπότιτλος: «Μία ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κειμένων ἔκθεσις τῆς εισόδου τῆς Ρωσικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὸ ΠΣΕ, μετὰ Παρατηρήσεων». Ὁ ὑπότιτλος εἶναι ἐνδεικτικὸς τοῦ τρόπου ἐργασίας τοῦ συγγραφέως. Ὁ συγγραφεὺς δὲν ἠμπόρесе νὰ ἔχη εἰς τὴν διάθεσίν του ὅλα τὰ ἀπαιτούμενα ἔγγραφα, διότι α') τὸ ΠΣΕ δὲν ἐπιτρέπει τὴν δημοσίαν χρῆσιν ὅλων τῶν κειμένων ἐπὶ τῶν σχέσεών του μετὰ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως, καὶ β') τὰ ἀρχεῖα τοῦ Πατριαρχείου τῆς Μόσχας δὲν εἶναι ἀνοικτὰ δι' ὅλους. Ἡ ἐργασία του ὡς ἐκ τούτου πιθανῶς νὰ ἔχη ἑλλείψεις. Παρὰ ταῦτα ἐχρησιμοποίησεν ὅ,τι ἦτο δυνατόν ἐκ τοῦ ΠΣΕ, καὶ τῶν σχετικῶν δημοσιευμάτων, ἐκ τῶν ἐπαφῶν του μετ' ἄλλων προσωπικότητων κ.τ.τ.

Ὁ συγγραφεὺς στήριζεται συχνὰ ἐπὶ ὑποθέσεων καὶ πιθανοτήτων. Θέτει ἐρωτήματα. Προσπαθεῖ ν' ἀνεύρη τὰς αἰτίας τῶν γεγονότων καὶ τὰ ἀποτελέσματα. Προβαίνει εἰς τὰς ἀναλόγους παρατηρήσεις, εἰς τὴν ἔκφρασιν τῶν ἐντυπώσεών του, εἰς τὴν κριτικὴν, εἰς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ εἰς τὴν διάθεσίν του ὕλικου, τῶν προσώπων, τῶν ἐνεργειῶν τῶν καὶ τῶν πραγματικότητων. Εἰς ὅλον αὐτὸ τὸ δύσκολον ἔργον ἐμφανίζεται πολὺ προσεκτικὸς. Διανοίξει τὰ ὅσα λέγει μὲ ἐν πνεῦμα λεπτῆς εἰρωνείας. Ἐκφέρει συχνὰ βαρεῖας ἐκφράσεις.

Τὸ κέντρον τοῦ βάρους εἰς τὴν παρούσαν ἐργασίαν ρίπτεται, ἐὰν κατανοῶ ὀρθῶς, εἰς τὰς σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ πολιτείας εἰς τὴν σοβιετικὴν ἔνωσιν καὶ εἰς τὸν ρόλον, τὸν ὁποῖον διαδραματίζει ἡ πολιτεία ἐφ' ὅλων τῶν ἰδρυμάτων, τῶν προσώπων καὶ τῶν ἐκδηλώ-

σεῶν των εἰς τὴν χώραν ἐκείνην. Τὰ γεγονότα πλέκονται γύρω ἀπὸ τὰς σχέσεις τῆς ρωσικῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸ ΠΣΕ, πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἔνταξίν της (1948/1961) εἰς τὸ συμβούλιον. Εἰς διάφορα σημεῖα θίγονται καὶ αἱ σχέσεις τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας πρὸς τὰς ἀδελφὰς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ ἰδίως τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον (σ. 21-4, 30, 33-5, 87-90, 91-2. 166-7).

Πολλὰ, ἂν μὴ ὅλα, ἀπὸ τὰ ἐξιστορούμενα ἐδῶ τὰ ἀνεύρισκε κανεὶς καὶ εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματα ἐνὸς ἄλλου Ὀλλανδοῦ οἰκουμενιστοῦ, τοῦ Δρος Β. Βίσσερ Τούφτ, ὁ ὁποῖος βεβαίως τὰ γράφει μὲ τὸν ἰδικὸν του τρόπον.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Θ. ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ

Jean-Michel Hornus, *Cent cinquante ans de présence évangélique au Proche-Orient (1808-1958)*, Foi et Vie, No. 2, Mars 1979, 78e année, pp. 108.

Τίτλος εἰς τὴν ἑλληνικὴν: Ἐκατὸν πενήκοντα ἔτη τῆς εὐαγγελικῆς παρουσίας εἰς τὴν Ἑγγὺς Ἀνατολήν (1808-1958). Πίναξ Συντμήσεων, σ. 2-4. Εἰσαγωγή, σ. 5-14. I. Τὸ Ἱστορικὸν τῆς Προτεσταντικῆς Ἐγκαταστάσεως, σ. 15-56. Α'. Ἐκ τῶν Πρῶτων Ἐπαφῶν εἰς τὴν Δημιουργίαν τῶν Διαφόρων Ἐταιρειῶν, σ. 15-22. Β'. Αἱ Ἀγγλικαὶ Ἱεραποστολαὶ καὶ ἡ Ἀραβικὴ Ἐπισκοπιανὴ Ἐκκλησία, σ. 23-32. Γ'. Ἡ Ἀμερικανικὴ Ἱεραποστολικὴ Ἐταιρεία καὶ αἱ Ἀρμενικαὶ Εὐαγγελικαὶ Ἐκκλησίαι, σ. 33-41. Δ'. Αἱ Πρεσβυτεριαναὶ Ἱεραποστολαὶ καὶ ἡ Εὐαγγελικὴ Σύνοδος, σ. 42-9. Ε'. Αἱ Μικραὶ Ἱεραποστολαὶ, σ. 50-6. II. Τὰ Μεγάλα Προβλήματα, σ. 57-102. Α'. Ἐκ τῆς Ἱεραποστολῆς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, σ. 57-67. Β'. Τὰ Ἔργα, σ. 68-74. Γ'. Εὐαγγελισμὸς τοῦ Ἰσλάμ; σ. 75-82. Δ'. Ἰσραήλ, σ. 83-92. Ε'. Αἱ Ἀνατολικαὶ Ἐκκλησίαι, σ. 93-102. Συμπεράσματα, σ. 103-7. Πίναξ Περιεχομένων, σ. 108. Οἱ τίτλοι αὐτοὶ ἐμφανίζονται εὐρύτεροι κάπως εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν κεφαλαίων ἐντὸς κειμένου.

Ὁ γάλλος πρεσβυτεριανὸς πάστορ Jean-Michel Hornus εἰργάσθη ἐπὶ δύο δεκαετίας καὶ ἄνω εἰς τὴν Ἑγγὺς Ἀνατολήν, εἰς τὸν τομέα τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ θεολογικῶν σχέσεων τοῦ χώρου τούτου. Θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς ὀλίγους Δυτικούς, οἱ ὁποῖοι κατενόησαν καλῶς τὸν Χριστιανισμὸν τῆς περιοχῆς ταύτης. Συνέγραψε σειράν ὀλόκληρον ἔργων ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου. Μοῦ ἐδόθη ἡ εὐκαιρία ὅπως παρουσιάσω εἰς τὸν ἡμέτερον Θεολογικὸν κόσμον δύο προγενεστέρως ἐργασίας του, ἀμφοτέρως εἰς τὴν γαλλικὴν γραφείας, τὴν μίαν περὶ τῶν Θεολογικῶν Βιβλιοθηκῶν τῆς Ἑγγύς καὶ Μέσης Ἀνατολῆς, *Θεολογία* 44 (1973) 432 καὶ τὴν ἑτέραν, τὴν Εἰσαγωγὴν εἰς τὰς Ἀνατολικὰς Ἐκκλησίας, *Κληρονομία* 6 (1974) 401-2.

Ἡ παροῦσα ἐργασία εἶναι μιὰ συνολικὴ θεώρησις τῶν εὐαγγελικῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν αὐτῶν καὶ ἐπὶ μίαν 150ετίαν (1808-1958). Εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα ἐντατικῆς μελέτης καὶ πολλαπλῶν συγγραφῶν τοῦ συγγραφέως, ἥδη ἀπὸ τοῦ 1956 καὶ ἐξῆς (σ. 5).

Τὸ ἐξεταζόμενον γεωγραφικὸν σύνολον περιλαμβάνει τὴν σημερινὴν Τουρκίαν, μετὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς ΚΠόλεως, τὴν Συρίαν, τὸ Ἰράκ, τὸν Λίβανον, τὴν Ἰορδανίαν, τὴν ἀραβικὴν χερσόνησον καὶ τὴν Παλαιστίνην, τὴν ἀραβικὴν καὶ τὴν ἰουδαϊκὴν (σ. 5-6). Εἰς τὴν γεωγραφικὴν ταύτην ἔκτασιν συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ νῆσος Μάλτα, μολονὶ μακρυνοῦς τύπος, διότι ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἀπετέλεσε τὴν βᾶσιν ἐκκινήσεως τῶν προτεσταντικῶν Ἱεραποστολῶν διὰ τὴν Ἑγγὺς Ἀνατολήν (σ. 6).

Ἀπὸ πλευρᾶς πολιτικῆς, κυριαρχοῦσα δύναμις εἰς ὄλην αὐτὴν τὴν περιοχὴν ἦτο ἀρχὰς τῆς ΙΘ' ἑκατονταετηρίδος καὶ μέχρι τοῦ Κ' αἰῶνος ἡ ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία, διανύουσα ἤδη τὴν περίοδον τῆς καταπτώσεώς της, ὅπου εἰς τὰς σχέσεις Πολιτείας καὶ Χρι-

στιανῶν ἐφηρμόζετο τὸ σύστημα τῶν ἐθνικοτήτων καὶ ἐκάστη χριστιανικὴ Ἐκκλησία ἀνεγνωρίζετο ὡς ἀνεξάρτητος θρησκευτικὴ ἢ ἐθνικὴ ὁμάς, μὲ τοὺς πατριάρχας ὡς ἀρχηγούς των. Ὁ α' παγκόσμιος πόλεμος (1914-1918) ἤλλαξε τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν εἰς τὸν χῶρον αὐτόν. Μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, τὴν θέσιν τῆς ἔλαβον ἡ τουρκικὴ δημοκρατία καὶ ἐκτὸς αὐτῆς τὰ ἀραβικὰ κράτη, τελοῦντα κατ' ἀρχὴν ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῶν δυτικῶν δυνάμεων καὶ ἀργότερον ἀνεξάρτητα. Τὸ 1948 ἰδρύθη τὸ κράτος τοῦ Ἰσραήλ (σ. 6-9).

Ὁ συγγραφεὺς εἶναι ἄξιος συγχαρητηρίων διὰ τὴν πλουσίαν βιβλιογραφικὴν του ἐνημέρωσιν. Διὰ κάθε θέμα ἀναφέρεται εἰς τὰς ἀναλόγους ἐκδόσεις, ἀκόμη δὲ καὶ εἰς ἀνεκδοτὰ ἔργα, διδακτορικὰς διατριβάς, ἐκθέσεις, γράμματα, λόγους, προβαίνων συνάμα εἰς τὴν ἀνάλογον κριτικὴν ἐπ' αὐτῶν. Δὲν λησμονεῖ νὰ παραπέμπῃ καὶ εἰς τὰ ἰδικὰ του ἔργα.

Ἡ ἐργασία εἶναι ἱστορία. Ἡ ὕλη πυκνογραμμμένη. Ὁ συγγραφεὺς, κάτοχος τοῦ ὕλικου του, τὸ χειρίζεται ὅπως θέλει. Ὑφίσταται ἰσορροπία μεταξὺ τῶν διαφόρων κεφαλαίων. Τὸ μεγαλύτερον μέρος εἶναι βιογραφικόν, μὲ ἰδιαιτέρον τονισμὸν τοῦ κοινωνικοῦ καὶ οἰκογενειακοῦ περιβάλλοντος καὶ τῶν ἰδίων γνωρισμάτων τῶν βιογραφουμένων. Ὑπάρχει πλουσία ἐνημέρωσις ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον.

Ὁ συγγραφεὺς, μεταξὺ τῶν αἰτίων διὰ τὴν ἑναρξὴν τῶν ἱεραποστολῶν, ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος εἰς τὴν Δύσιν διὰ τὴν Ἑγγὺς Ἀνατολήν, ἀνευρίσκει μίαν ἀποκαλυπτικὴν διάστασιν διὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν Ἰουδαίων καὶ τὴν εἴσοδον τῶν ἐθνικῶν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν (σ. 11, 24, 25, 82, 75-82, 83-92), τὸν ἱεραποστολικὸν χαρακτήρα τῆς Ἐκκλησίας (σ. 12) καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς ἐνότητος εἰς τὸν Προτεσταντισμὸν (σ. 25). Μολονότι προτεστάντης ὁ ἴδιος, εἶναι ἀντικειμενικὸς εἰς τὰς κρίσεις καὶ διαπιστώσεις αὐτοῦ. «Ἡ ἐπιστροφή εἰς τὸν Προτεσταντισμὸν τῶν Μουσουλμάνων καὶ τῶν Ἰουδαίων τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς ὑπῆρξε σπανιωτάτη, λόγῳ τῆς δυναμικότητος τῶν κοινωνικῶν ἰδρυμάτων αὐτῶν» (σ. 11). Τὸ τοιοῦτον τὸ ἐπαναλαμβάνει καὶ εἰς ἄλλα σημεῖα. Σήμερον, ὁ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν Ἰσραηλινῶν εἰς τὴν Παλαιστίνην ἀνέρχεται εἰς ὠρισμένας μόνον ἑκατοντάδας (σ. 24), ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν ἐκ μουσουλμάνων χριστιανῶν εἰς τὰς χώρας τῆς γεννήσεώς των μετράται μόνον εἰς δεκάδας τινάς (σ. 82).

Ἀπὸ πλευρᾶς ὀρθοδόξου καὶ ἀρχαίων ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν ἡ ἐξιστόρησις τῶν πραγμάτων εἶναι δραματικὴ. «Εἰς τὴν πράξιν ὅλοι οἱ προτεστάνται τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς προῆλθον ἀπὸ τὰς ἀνατολικὰς Ἐκκλησίας, τὰς ὁποίας αἱ ἱεραποστολαὶ εἶχον ἀναλάβει, ἐκτὸς ἄλλων, νὰ βοηθήσουν» (σ. 34-5, 51). Ἐνῶ εἰς τὰς ἀρχὰς οἱ ἱεραπόστολοι καὶ αἱ ἀποστέλλουσαι αὐτοὺς ἀρχαὶ ἀπέβλεπον εἰς τὸ κήρυγμα πρὸς τοὺς μὴ χριστιανούς καὶ εἰς τὴν συμπαράστασιν πρὸς τὰς χριστιανικὰς Ἐκκλησίας, κατόπιν ἤρχισαν νὰ ἐπιδίδωνται εἰς τὸν προσηλυτισμὸν τῶν λοιπῶν χριστιανῶν εἰς τὸν Προτεσταντισμὸν καὶ τὴν ἴδρυσιν ἀνεξαρτήτων εὐαγγελικῶν Ἐκκλησιῶν (σ. 19, 26, 28, 29, 30, 33-5, 44, 51, 81). Ἡ ἴδια τακτικὴ τοῦ προσηλυτισμοῦ, τὴν ὅποιαν ἐπὶ αἰῶνας δυστυχῶς ἐχρησιμοποίησαν οἱ λατίνοι εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἤρχισεν ἐφαρμοζομένη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος καὶ ὑπὸ τῶν προτεσταντῶν.

Ὅσοι ἐθεώρουν μόνον τὰς ἰδίας των Ἐκκλησίας πράγματι χριστιανικὰς καὶ τοὺς ἑαυτοὺς των μόνον χριστιανούς, τοὺς δὲ χριστιανούς τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς ὡς ὄνοματι μόνον χριστιανούς καὶ τὰς χριστιανικὰς ἐκεῖ Ἐκκλησίας ὡς ἀπολεσάσας τὴν πραγματικὴν ἔννοιαν τῆς Ἐκκλησίας.

Εἰς τὸ συμπέρασμά του ὁ συγγραφεὺς προβαίνει εἰς οὐσιώδεις διαπιστώσεις. Ἀναφέρει δύο μείζονας ἀντιθέσεις: α') ἐνῶ ἡ ἱεραποστολὴ ἀπέβλεπε εἰς τὴν ἐπιστροφὴν τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν μουσουλμάνων εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, κατέληξεν εἰς τὴν ἀλλαγὴν κοινωνίας μερικῶν χριστιανῶν ἀπὸ μιᾶς Ἐκκλησίας εἰς τὴν ἄλλην, β') ἡ εἰκὼν τοῦ ἱεραποστόλου, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ μετακινουμένου καὶ ἥρωικου ἀποστολικοῦ τύπου, μετε-

μορφώθη εις ένα θεσπιδόν πάγιον ἐπὶ μίαν ἑκατονταετίαν και ἔλαβε τὴν μορφὴν μιᾶς κάστας και σχετικῶς προνομιούχου (σ. 103).

Ἄλλ' ὁ ἀνατολικὸς προτεσταντισμὸς σήμερον οὐδὲν ἄλλο εἶναι παρὰ ὅ,τι ἐκπροσωπεῖται ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του, δηλ. μία ὁμάς ἑτερογενῆς, ὀλιγάριθμος, ἀνήσυχος ἀπὸ τὰ πολλὰ βαρέα ἐνδύματα ποὺ ἔχουν δοθῆ δι' αὐτὴν και ἀκόμη ἐνίοτε κινδυνεύουσα ἀπὸ τὴν κληρονομίαν του» (σ. 106). Τὸ νὰ εἶναι κανεὶς «εὐαγγελικὸς» εἰς τὴν Ἑγγύς Ἀνατολήν σήμερον δὲν σημαίνει ὅτι ἔχει τὸ μονοπώλιον τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλ' ὅτι συμμετέχει «εἰς τὴν ζῶσαν Ἐκκλησίαν τῆς περιοχῆς ταύτης και τῆς ὁποίας ἡ ταυτότης περιλαμβάνει τὰς ἰδιαιτέρας Ἐκκλησίας, αἱ ὁποῖαι τὴν συνιστοῦν» (σ. 106-7).

Αἱ προαναφερθεῖσαι ἀκραῖαι και μονομερεῖς ἀντιλήψεις τῶν εὐαγγελικῶν τῆς Ἀνατολῆς ἤρχισαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ν' ἀλλάσσουν ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ Κ' αἰῶνος, ὀριστικὰ δὲ κατὰ τὸ β' ἡμισυ τοῦ Κ' αἰῶνος.

Τὸ παγκόσμιον συνέδριον τῆς παγκοσμίου χριστιανικῆς φοιτητικῆς ὁμοσπονδίας, τὸ ὁποῖον συνῆλθε τῇ εὐλογίᾳ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Ἰωακείμ Γ' εἰς τὴν ΚΠολιν τὸ 1914 συνιστᾷ τὴν ἀρχὴν τῆς νέας ταύτης περιόδου. Τὸ οὐσιαστικώτερον σημεῖον διὰ τὴν ἀλλαγὴν προῆλθε πάλιν ἀπὸ τὴν ΚΠολιν, διὰ τῆς ἱστορικῆς ἐγκυκλίου τοῦ 1920 πρὸς τὰς ἀπανταχοῦ Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ὅπου μεταξὺ ἄλλων κατεδικάζετο ὁ προσηλυτισμὸς και ἐπέζητεῖτο ἡ συνεργασία τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν.

Ὅργανον ὁρατὸν τῆς τοιαύτης διαχριστιανικῆς συνεργασίας εἰς τὴν περιοχὴν εἶναι «τὸ Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν τῆς Μέσης Ἀνατολῆς» (1974), εἰς τὸ ὁποῖον αἱ ἀνατολικαὶ Ἐκκλησίαι συνιστοῦν τὴν πλειοψηφίαν. Τοῦτο διῆλθε τρία στάδια διοργανώσεως. Πρῶτον, μετὰ τὴν ὀνομασίαν «Χριστιανικὸν Συμβούλιον τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς», 1929, ἦτο ἐν συμβούλιον τῶν προτεσταντικῶν ἱεραποστολῶν και τῶν ἐκ τούτων προελθουσῶν Ἐκκλησιῶν. Δεύτερον, τὸ ἔτος 1964 μετωνομάσθη τοῦτο εἰς τὸ Κείμενον εἰς «Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς» και ἔλαβε τὴν μορφὴν ἐνὸς περιφερειακοῦ συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ μόνη ἀνατολικὴ Ἐκκλησία-μέλος ὑπῆρξεν ἡ συριακὴ Ἐκκλησία τῆς Ἀντιοχείας (1958). Τρίτον, ἡ σημερινὴ κατάστασις, ἀπὸ τῆς συνελεύσεως τῆς Κύπρου τοῦ 1974 και ἐξῆς (σ. 66-67, 102).

Θεωρῶ τὴν παρούσαν ἐργασίαν ὡς μίαν ἀξιόλογον προσφορὰν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Θ. ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ

Μιχ. Δ. Στασινοπούλου, Ἀκαδημαϊκοῦ, *Μορφὲς ἀπὸ τὸν τέταρτον αἰῶνα μ.Χ.* (ἱστορικὴ εἰσαγωγή στὸ «Λόγο πρὸς τοὺς νέους» τοῦ Μεγάλου Βασιλείου), Β' ἐκδοσὴ, Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἐστίας», Ἀθήνα 1980, σσ. 308.

Οἱ δύο ἐξέχουσες μορφὲς τοῦ Μεγάλου Βασιλείου και τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, ποὺ καταύγασαν τὸν Δ' αἰῶνα μ.Χ., μαζί μετὰ τὴν μετάφρασην και τὸ σχολιασμὸν «τοῦ μικροῦ, ἀλλὰ κοσμολόγητου ἔργου τοῦ Μεγάλου Βασιλείου πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἀν ἐξ ἑλληνικῶν ὠφελοῦντο λόγων», ἀποτελοῦν τὸ περιεχόμενον τοῦ ἐξαιρετικὰ ἀξιόλογου αὐτοῦ ἔργου τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Μιχ. Δ. Στασινοπούλου.

Ἡ ἀναφορὰ ὅμως εἰς δύο αὐτῆς φωτεινῆς μορφῆς δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ μὴ «ἐπεκταθῆ και εἰς τὴν ἀπεικόνισιν τῆς ἐποχῆς» κατὰ τὴν ὁποία ἐζῆσαν και ἔδρασαν. Ἐπὶ τὴν ἀναδρομὴν εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ὁδήγησε τὸ συγγραφέα «ἀσυναίσθητα» σὲ γενικὴν και σύντομη θεώρησιν τῶν τριῶν πρώτων μ.Χ. αἰῶνων και στοὺς ἔσχατους πρὸ Χριστοῦ χρόνους, τὴν ἐποχὴν δηλαδὴ τῆς «παγκόσμιας προσδοκίας». Ὁ σ. ξεκιᾷ ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀναφέρεται στοὺς ἀγῶνες τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνες και φθάνει εἰς τὸν τέταρτον, τὸν «χρυσὸν αἰῶνα» τῶν χριστιανικῶν ἑλληνικῶν Γραμμάτων,

τὸν ὁποῖο λάμπρυναν οἱ τρεῖς Καππαδόκες (ὁ Βασίλειος καὶ οἱ δύο Γρηγόριοι — Νύσσης καὶ Ναζιανζηνός). Ἐνα μεγάλο μέρος τῆς Εἰσαγωγῆς, τὸ Β', ἀφιερώνεται στὸ βίον τοῦ Μεγάλου Βασιλείου καὶ τοῦ Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ. Ἡ ἔκθεσις στὸ τμήμα αὐτὸ γίνεται κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ ἔργου τοῦ Πλουτάρχου «Βίοι Παράλληλοι», ἐνῶ παρατίθεται καὶ μία «Βασιλείου καὶ Γρηγορίου Σύγκρισις». Δὲν λείπει καὶ ἡ σύντομη ἔκθεσις τοῦ ἔργου τῶν δύο Πατέρων. «Χωρὶς ἀξιώσεις γιὰ ἀνάληψη», ὁ σ. περιγράφει καὶ κατατάσσει τὸ ἔργο τους, ἐνῶ κάνει καὶ μία προσέγγιση στὴν ποίησιν τοῦ ὑψιπέτου Γρηγορίου. Ἀκολουθοῦν ὠρισμένα ἀποσπάσματα, σὲ κείμενο καὶ μετάφραση, γιὰ τὴν ἀσύγκριτη φιλία τῶν δύο ἱερῶν ἀνδρῶν, παρμένα ἀπὸ τὸν «Ἐπιτάφιο Λόγο τοῦ Μεγάλου Βασιλείου», πού ἐκφώνησε ὁ φίλος τοῦ Γρηγορίου ὁ Ναζιανζηνός. Ἐπεταὶ μίᾳ εἰδικώτερῃ Εἰσαγωγῇ στὸ «Λόγο πρὸς τοὺς νέους»: Χαρακτηρισμὸς τοῦ ἔργου, τοποθέτησή του ἀπὸ ἱστορικὴ ἀποψη, ἐπιδιωκόμενος σκοπός, ἀνάληψις τοῦ περιεχομένου καὶ ὑπογράμμιση τῆς ἠθικῆς καὶ παιδαγωγικῆς σημασίας του.

Τὸ ἔργο διαιρεῖται σὲ τρία μέρη: Στὸ Π ρ ὦ τ ο (σσ. 17-92) μὲ γενικὸν τίτλον Ἡ εἰκόνα τῆς Ἐποχῆς, ἐξετάζονται σὲ τρία κεφάλαια τὰ θέματα α) προχριστιανικὸς κόσμος (σσ. 17-34), β) οἱ ἀντίπαλαι δυνάμεις (Ἰουδαϊσμός - Ρωμαϊκὸ Κράτος - Ἑλληνισμός) (σσ. 37-69), γ) ὁ τέταρτος αἰώνας (σσ. 73-92). Στὸ Δ ε ὑ τ ε ρ ο (σσ. 95-205), μὲ γενικὸν τίτλον Βίοι Παράλληλοι, ἐξετάζονται σὲ τέσσερα κεφάλαια τὰ θέματα α) Βασιλείου τοῦ Μεγάλου βίος (σσ. 95-119), β) Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου βίος (σσ. 123-147), γ) Βασιλείου καὶ Γρηγορίου σύγκρισις (σσ. 151-169) καὶ δ) Τὸ ἔργο (σσ. 173-205). Στὸ Τ ρ ῖ τ ο (σσ. 209-273), μὲ γενικὸν τίτλον Μ. Βασιλείου ὁ «Λόγος πρὸς τοὺς νέους», περιλαμβάνεται Εἰσαγωγή, χαρακτηρισμὸς καὶ ἀνάληψις τοῦ ἔργου (σσ. 209-225), δημοσιεύεται, σὲ κείμενο καὶ μετάφραση, ὁ Λόγος «πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἂν ἐξ ἑλληνικῶν ὠφελοῦντο λόγων» (σσ. 228-273) καὶ ἀκολουθοῦν Σημειώσεις (σσ. 277-290), Πίνακες (σσ. 293-304), Πηγές, βοήθημα, χρονολογίαι τῶν κυριωτέρων γεγονότων τοῦ δ' αἰῶνα μ.Χ., ἀλφαβητικὸ εὔρετήριον.

Ὁ διακεκριμένος συγγραφέας ὁμολογεῖ πὼς «ἀπετόλμησε χειρισμὸν θεμάτων, γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν τὸν εἶχαν προετοιμάσει οἱ σπουδές» του. Θὰ τοιμήσουμε κι ἐμεῖς νὰ σημειώσουμε ὅτι πέτυχε πέρα ὡς πέρα. Γιατὶ ὄντως οἱ «θύρες δὲν πρέπει νὰ εἶναι κλειστὲς σὲ κάθε πιστό», ἀρκεῖ νὰ προσέρχεται προσφέροντας, ὅπως ὁ συγγραφέας προειδοποιεῖ, «τὴν εὐ-συνειδήτη ἔρευνα, τὴν ἀγάπην καὶ τὸ σεβασμὸν τοῦ πρὸς τὸ θέμα, πρὸς τὴν ἱστορικὴ ἀλήθειαν καὶ τὸ αἰώνιον μῆνυμά της, τὴν ἀναζήτησιν τῶν αἰώνιων ἀξιών, πού ἀναδεικνύονται ἀπὸ τὴν πολιτείαν τῶν ἱστορικῶν προσώπων». Σ' αὐτὰ ὁ σ. πρόσθεσε καὶ τὸ «χρῶμα τοῦ προσωπικοῦ τοῦ στοχασμοῦ», ἐνὸς δοκιμασμένου καὶ μεστοῦ στοχασμοῦ, πού συνετέλεσεν ὥστε νὰ γραφοῦν σελίδες, οἱ ὁποῖες ἀναμφίβολα βρίσκουν τὴ δικαίωσίν τους στὴν κρίσιν τοῦ ἀναγνώστη.

Ἡ δικαίωσις αὐτὴ κερδίζεται ἐξ αἰτίας καὶ ἄλλων ἀρετῶν τοῦ βιβλίου: Ἡ ρέουσα καὶ χυμώδης δημοτικὴ γλῶσσα, τὴν ὁποῖαν ὁ σ. «γράφει καὶ δημοσιεύει ἀπὸ τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν» του. Ἡ βιβλιογραφικὴ ἐνημέρωσις καὶ ἡ χρῆσις πηγῶν καὶ βοηθημάτων. Οἱ χάρτες, τὰ σχέδια, οἱ φωτογραφίαι χειρογράφων καὶ οἱ εἰκόνας. Τὸ ἀλφαβητικὸ εὔρετήριον, οἱ χρονολογίαι τῶν κυριωτέρων γεγονότων τοῦ Δ' αἰῶνα μ.Χ. καὶ ἡ ἀριστη ἔκδοσις τοῦ ἔργου πού μᾶς πρόσφερε τὸ Βιβλιοπωλεῖο τῆς «Ἐστίας».

Ἡ προσφορὰ τοῦ κ. Μιχ. Δ. Στασινοπούλου, ὅπως ὁ ἴδιος σημειώνει στὸ τέλος τοῦ Προλόγου (σ. 14), εἶναι «ἕνας φόρος τιμῆς, πού ἀπὸ καιρὸ εἶχε τάξει πρὸς τὶς μεγάλας αὐτὲς πνευματικὰς φυσιογνωμίας. Στὴ μακρυνὴ ἐκείνη Καππαδοκίαν, (μελαγχολικὰ ἐρημωμένη τὴν ὥρην καὶ σιωπηλὴ ἀπὸ ἑλληνικὴ φωνή), ἐσκόρπισαν κάποτε ἕνα φῶς, πού ἔλαμψε ἕως τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης. Ἡ φωνὴ τους ἀνηχεῖ πάντα καὶ δονεῖ τοὺς ἀντίλαλους τοῦ ψυ-

χικοῦ κόσμου. Εἶναι ἕνας ὕμνος καὶ ἓνα παράδειγμα. "Ὑμνος πρὸς τὴν ἀρετὴν, τὴν ἀξιοπρέπεια καὶ τὴν πνευματικὴ ἀνεξαρτησία καὶ παράδειγμα θρυλικῶ θάρρους καὶ ὑψηλοῦ ἥθους ὑπερηφάνων καὶ ἐλευθέρων ἀνθρώπων». "Ἐνα μήνυμα, κοντολογίς, τόσο ἐπιτακτικὰ ἀπαραιτήτο στὴν ἀύχμηρὴ ἐποχὴ μας. Ἐποχὴ ἐντόνων πνευματικῶν ἀναζητήσεων, παρὰ τὴ σύγχυση ποὺ ἐπικρατεῖ σὲ πολλοὺς τομεῖς τῆς ἀνθρώπινης δραστηριότητος.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΛΕΚΚΟΣ

«Θ Ε Ο Λ Ο Γ Ι Α»

ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΣΥΜΦΩΝΩΣ ΤΩ ΝΟΜΩ
ΕΠΟΠΤΕΥΟΥΣΑ ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:
† Ὁ Μυτιλήνης ΙΑΚΩΒΟΣ
† Ὁ Κίτρους ΒΑΡΝΑΒΑΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Κων. Γ. Μπόνης, Ἀκαδημαϊκὸς - Καθηγητὴς Πανεπιστημίου
Ἀθηνῶν, Μηθύμνης 47, Ἀθήναι 823. Τηλ. 86.49.194.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ: Ἰωάννης Μιχαήλ, Ἀναστασάκη 3, Ζωγράφου.